

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ ПОЛИТИЧКИХ НАУКА
Јове Илића 165, Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА

Одлуком Наставно-научног већа Факултета политичких наука од 24. новембра 2016. године формирана је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Вере Деспотовић под насловом *„Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима“*, у следећем саставу: проф. др Невенка Жегарац, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, проф. др Јасна Хрнчић, ванредни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, доцент, др Јасна Вељковић, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду, проф. др Невена Чаловска Херцог, ванредни професор, Факултет за медије и комуникације, Департман за психологију и проф. др Тамара Џамоња Игњатовић, ментор, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду.

Комисија је прегледала и оценила наведени докторски рад и на основу мишљења чланова Комисије подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука, Универзитета у Београду следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Вера Деспотовић рођена је 1967. Године у Београду. Основне и специјалистичке академске студије завршила је на Факултету политичких наука, Београдског универзитета. Специјалистичке академске студије завршила 2007. године, са просечном оценом 9,50 одбраном завршног специјалистичког рада на тему: „Примена медијације у случајевима породичног насиља, са просечном оценом 9. Школске 2011/2012. године уписала је докторске

студије на Факултету политичких наука у Београду, смер - Социјална политика и социјални рад. Поред формалног образовања, Вера Деспотовић је завршила четворогодишњи интернационални тренинг из породичне системске терапије, који је реализовао Institute of Family Therapy из Лондона чиме је стекла звање “Advanced diploma in systemic psychotrtherapy with families, couples and individuals». Завршила је низ психотерапијских едукација из области психодраме, системске породичне терапије алкохолизма, медијације, психотерапијског рада са починиоцима насиља у породици и др.

Кандидаткиња има дугогодишње радно искуство у систему социјалне заштите. Од 1993. до 2013. год. била је запослена у Градском центру за социјални рад у Београду, у одељењу Саветовалиште за брак и породицу. Десет година је била на позицији Руководиоца Саветовалишта за брак и породицу. Од 2013. године запослена је на Факултету за медије и комуникацију, на Департману за социјални рад у звању асистента.

Током дугогодишње праксе рада у Саветовалишту за брак и породицу иницирала је увођење нових услуга у оквиру система социјалне заштите: медијације и рад са починиоцима насиља у интимним партнерским односима. Учествовала је у реформским пројектима Министарства за социјалну политику: “Развој стандарда стручног рада у центрима за социјални рад”, “Стандарди и организација у центрима за социјални рад” „Успостављање и примена система акредитације програма обуке за пружаоце социјалних услуга у Републици Србији“, Издава подзаконских аката, Закона о социјалној заштити, у тиму за стандардизацију саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуга.

Учествовала је у више националних и међународних пројеката, као нпр: 2011/2012 Partnership for Tolerance and Antidiscrimination Protection in Serbia, пројекат који је реализован од стране канцеларије Повереника за заштиту равноправности у сарадњи са ЕУ и UNDP; 2015/2016. као национални консултант на пројекту „Унапређење права детета кроз јачање система правосуђа и социјалне заштите у Србији“ који се реализује у партнерству Министарство правде, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и УНИЦЕФ; 2015. и даље кандидаткиња је ангажована као међународни експерт на пројекту „Trust Fund to End Violence Against Women “ који UN Women реализује на северу Косова.

Вера Деспотовић је аутор/коаутор и извођач је великог броја акредитованих програма при Републичком заводу за социјалну заштиту: Системски и интервентни програм за заустављање насиља у породици; Обука стручњака из система социјалне заштите за превенцију поремећаја понашања код младих "Умем боље"; Примена групног рада у социјалној заштити; Преговарање и медијација у социјалној заштити, „Медијација у породичним споровима“; Едукативни програм Оптимус (састоји се из три целине: Оптимус за породице, Оптимус за младе и Оптимус за родитеље). Од 2010. године, кандидаткиња је као гост предавач ангажована на Факултету политичких наука Београдског универзитета, на Специјалистичком програму иновације знања, и то на следећим програмима: Преговарање и медијација у социјалној заштити, Породична медијација и Медијација у случајевима мобинга.

Кандидаткиња је до сада је објавила велики број стручних и научних радова у области социјалног рада, медијације и насиља у породици

Петрушић, Невена, Ћук Миланков, Драгана, Деспотовић Станаревић, Вера, Џамоња Игњатовић, Тамара., Јовановић Владан (2013) *Приручник за примену медијације*. Београд, Повереник за заштиту равноправности.

Цветковић, Д. И Деспотовић, В. (2013) „Рад са починиоцима насиља у партнерским релацијама“ у Костић, М. И Димовски Д. (ур) *Породица у лавиринту породичног насиља*. Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за социјални рад „Свети Сава“ Ниш, Ниш, стр. 187-197.

Деспотовић Станаревић В. (2014) Медијација у случајевима развода/раздвајања у Џамоња Т., Жегарац, Н. (Ур), Медијација, Центар за примењену психологију, Београд.

Деспотовић Станаревић В. (2014) Изазови у медијацији – неутралност медијатора/ки и рад са јаким осећањима у Џамоња Т., Жегарац, Н. (Ур), Медијација, Центар за примењену психологију, Београд.

Деспотовић Станаревић В., Драгана Ћук, Миланков, Д., (2014) Дисбаланс у моћи страна као изазов за медијацију у Џамоња Т., Жегарац, Н. (Ур), Медијација, Центар за примењену психологију, Београд.

Деспотовић Станаревић В "Медијација и социјални рад у Србији: области примене и законска регулатива" Српска политичка мисао, 46 (4), 2014, стр. 49-68.

Деспотовић, В. и Стојановић, Ђ. „Ресторативни приступ конфликтима.“ *Српска политичка мисао*, година XXII, волумен 47, број 1, 2015, стр. 145-162.

Деспотовић, В. и Стојановић, Ђ. „Концепт социјалне укључености: ЕУ перспектива.“ *Култура полиса- часопис за неговање демократске политичке културе*, година XII, број 28, 2015, стр. 373-387.

Стојановић, Ђ. и Деспотовић, В. (2016) „Културни заокрет и социјална политика“, у Стојановић, Ђ. И Лишанин, М. (ур) *Србија и институционални модели јавних политика: проблеми и перспективе*. Институт за политичке студије, Београд, стр.65-91.

Деспотовић, Вера (2016) „Социјални рад и насиље“ у Илић, В., Милићевић Калашић, А. и Деспотовић, В. (ур), *Социјални рад: изазови и дилеме*, Београд, Факултет за медије и комуникације, стр. 207-225.

Деспотовић, В, Илић, В., Милићевић Калашић, А. (ур) (2016) *Социјални рад: изазови и дилеме*, Београд, Факултет за медије и комуникације, Департман за социјални рад.

Вељковић, Ј. и Деспотовић, В. (2017) „The Sociodrama Narrative: Political Aspects“, *Serbian Political Thought*, 15 (1), стр. 93-110.

Докторска дисертација кандидаткиње *Вере Деспотовић* под насловом „Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима“ урађена је у складу са правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука. Дисертација је обима 280 страна, укључујући и прилоге, стандардног је прореда текста и величине фонта. Рад се састоји од Увода, једанаест поглавља, списка коришћене литературе и прилога. Одабрану литературу од укупно 311 библиографске јединице сачињавају монографије, научни и стручни радови, законска и стратешка документа и интернет сајтови.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У формулацији предмета своје докторске дисертације кандидаткиња Вера Деспотовић је пошла од разматрања комплексности и вишедимензионалности феномена насиља у породици и његове повезаности са насиљем у друштву. Упркос учињеним значајним напорима у креирању правних и институционалних услова за системски одговор друштва на проблем породичног насиља током последње три деценије у Србији, распрострањеност ове појаве је и даље веома велика. У креирању ефикасних начина превенције и заштите од насиља у породици битан чинилац представља мултисекторски приступ овој појави. Такође, програми за починиоце представљају важан елемент у системском одговору на ову појаву, а њихово развијање је садржано у готово свим међународним и националним документима и прописима који уређују ову област. **Предмет истраживања** био је испитивање ефикасности Психосоцијалног програма са починиоцима насиља у интимним партнерским односима који се спроводи у Србији од 2012. године. **Основни циљ** докторског рада се односи на испитивање ефеката Психосоцијалног програма починилаца насиља у партнерским односима и утврђивање фактора који утичу на његову ефикасност у заустављању како физичког, тако и психичког насиља. У оквиру тога постављени су следећи посебни циљеви:

- утврђивање повезаности ефеката Психосоцијалног програма са починиоцима насиља са специфичним социо-демографским, индивидуалним психолошким и породичним факторима починилаца укључених у програм
- сагледавање повезаности начина упућивања корисника на третман као значајаног фактора мотивације (унутрашња мотивација/алтернатива покретања кривичног поступка, пријаве надлежним полицијским органима, раскида партнерског односа, ускраћивања контаката са децом, и сл.) са ефектима третмана
- утврђивање повезаности терапијских интервенција заснованих на различитим теоријским моделима (когнитивно-бихејвиорални, феминистички и системски) са специфичним ефектима Психосоцијалног програма у заустављања физичког и психичког насиља

- утврђивање повезаности дужине искуства и степена терапијског тренинга психотерапеута са ефектима програма
- сагледавање повезаности вредносних судова о родним улогама/односима моћи између партнера и промене уверења о примени насиља у породици
- утврђивање повезаности присуства породичне подршке (специфични породични фактор) и ефикасности третмана.

Досадашња пракса спровођења овог програма је у Србији веома неуједначена како по питању начина укључивања починиоца у третман, броја корисника који похађају програм, континуитета рада и стручних капацитета служби које га спроводе. Опредељење за ово истраживање је произашло из актуелне ситуације у Србији, с обзиром да се спровођење Психосоцијалног програма са починиоцима насиља налази у иницијалној фази примене и да је потребно проверити ефикасност новог приступа и анализирати потенцијалне могућности његовог унапређивања. У Србији до сада није рађено научно истраживање о раду са починиоцима насиља у породици.

3.

ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЛИХ СЕ ПОЛАЗИ У ИСТРАЖИВАЊУ

Имајући у виду претходну анализу проблема истраживања, дефинисани предмет и циљеве, у раду се пошло од следећих хипотеза:

Основна хипотеза: Ефикасност Психосоцијалног третмана починилаца насиља у партнерским односима у заустављању физичког и психолошких облика насилничког понашања који се спроводи у Србији зависи од утицаја личних, породичних и терапијских фактора.

Посебне хипотезе:

- **Хипотеза 1:** Терапијски поступци засновани на когнитивно- бихејвиоралним постулатима значајно утичу на заустављање физичког насиља.
- **Хипотеза 2:** Терапијски поступци засновани на системским постулатима утичу на очување и унапређење партнерских релација и заустављање физичког насија
- **Хипотеза 3:** Укључивање феминистичке перспективе у програм третмана додатно доприноси промени ставова према насиљу и заустављању и психичког насиља у партнерским односима
- **Хипотеза 4:** Начин упућивања корисника на третман представља значајан фактор мотивације (по налогу тужилаштва, упута центра за социјални рад, добровољно). Присуство само спољне мотивације за укључивање у програм третмана (по налогу Тужилаштва или Центра за социјални рад) доприноси заустављању физичког насиља. За заустављање свих облика насиља (физичког и психичко) потребно је развијање унутрашње мотивације за променом.
- **Хипотеза 5:** Временско трајање и индивидуализација третмана позитивно утичу на ниво постигнутих промена. Третман који траје дуже од шест месеци и када је индивидуално прилагођен специфичностима и потребама појединца (кроз додатни индивидуални рад и мотивациону подршку), има веће терапијске ефекте.
- **Хипотеза 6:** Ситуационе околности као што су партнерска/породична подршка, подршка шире породице, значајно доприносе ефективности третмана.

4. КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

У Уводном делу кандидаткиња је образложила полазни истраживачки проблем, његову релевантност, значај теме, као и очекиване исходе.

Први, теоријски део докторске тезе односи се на теоријске концептуализације и карактеристике феномена насиља у интимним партнерским односима, а сачињен је од шест поглавља која чине једну комплементарну целину. У првом поглављу под називом **ДЕФИНИСАЊЕ ФЕНОМЕНА НАСИЉА У ИНТИМНИМ ПАРТНЕРСКИМ**, кандидаткиња је дала детаљне, прецизне дефиниције кључних појмова који се појављују у раду: породица, интимни партнерски односи, особе које испољавају насилничко понашање у интимним партнерским односима, насиља над женама. Такође феномен насиља у интимним партнерским односима је приказан у виду типологија, његових врсте и распрострањености. Друго поглавље **ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУПИ У ОБЈАШЊАВАЊУ НАСИЉА У ИНТИМНИМ ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА** представља приказ различитих теоријских приступа који објашњавају феномен насиља у интимним партнерским односима. Приказане су: биолошке, психолошке, социолошке и феминистичке теорије. Такође, представљени су и најзначајнији фактори који доприносе појави и одржавању насиља у интимним партнерским односима: индивидуални, релацијски и друштвени. Анализа ових фактора представља значајну полазишну основу приликом истраживања ефеката Психосоцијалног програма. У трећем поглављу **ТИПОЛОГИЈЕ ПОЧИНИЛАЦА НАСИЉА У ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА** представљене су најцитираније и најкоришћеније класификације починилаца насиља у породици и партнерским односима. Приликом израде третмана и осмишљавања што ефикаснијих стратегија за увођење одрживих промена у заустављању насиља у породици, неопходно је прављење диференцијације између различитих група починилаца насиља у односу на различите облике насиља. У оквиру типологија починилаца насиља, разматрани су и терапијски приступи, интервенције и врсте програма који у највећој мери одговарају специфичним карактеристикама починиоца. У четвртм поглављу **МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА ПРОГРАМА ЗА ПОЧИНИОЦЕ НАСИЉА У ПОРОДИЦИ** приказане су постојеће праксе у развијеним земљама за починиоце насиља у интимним партнерским односима. Налази истраживања европске праксе показују да се најчешће примењују

следећи типови програма за починиоце: (а) програми који су везани за кривично-правни систем и који су углавном спроводе у затворима и односе се на осуђене учиниоце; (б) социјални програми; (в) превентивни или интервентни програми за починиоце; (г) интегрални, холистички програми. У овом делу су осим карактеристика програма представљени и теоријски приступи и евалуативне студије које се тичу тих програма. Пети део ПСИХО-СОЦИЈАЛНИ РАД СА ПОЧИНИОЦИМА НАСИЉА У ИНТИМНИМ ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА: ИСКУСТВО У СРБИЈИ је тематска целина која обухвата представљање модела Психосоцијалног програма за починиоце насиља који се спроводи у Србији у оквиру система социјалне заштите. Представљање модела обухвата: (а) основне карактеристике Програма; (б) пракса спровођења Психосоцијалног програма у градовима Републике Србије и (в) резултати досадашње примене програма. У шестом поглављу ЗАКОНСКИ ОСНОВ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ТРЕТМАНА СА ПОЧИНИОЦИМА НАСИЉА У ПАРТНЕРСКИМ ОДНОСИМА У СРБИЈИ представљени су закони који омогућавају примену Психосоцијалног програма: Закон о кривичном поступку, Кривични законик и Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

У другом, емпиријском делу дисертације приказан је методолошки оквир, резултати истраживања, дискусија и закључци са препорукама.

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА се састоји из приказа узорка истраживања, метода прикупљања података, варијабли истраживања и метода обраде података. Наредно поглавље РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА укључује опис узорка истраживања који чине 24 пружалаца услуга третмана и 102 корисника Психосоцијалног програма. Специфичне информације у вези насилничког понашања указују да је међу учесницима искуство злостављања у примарној породици имало чак две трећине корисника третмана, да је доминантно било испољавано физичко и психичко насиље према партнеркама, углавном умереног интензитета. Вредносни судови о родним улогама и ставови који се односе на доминацију мушкараца према женама су забележени код свих испитаника. Резултати везани за постигнуте ефекте третмана показују да је физичко насиље заустављено код скоро свих испитаника, као и да су код више од половине узорка задржани одређени облици психичког насиља. Углавном су успостављене промене у понашању, за разлику од вредносних судова о насиљу и родним

улогама и односима у породици који су у много мањој мери промењени. Резултати о повезаности поједних социо-демографских, индивидуалних психолошких, породичних и ситуационих фактора на ефекте третмана указују да се као значајни предиктори издвајају радни статус, подршка партнерке и степен образовања. Такође, у групи фактора који се односе на терапијске поступке, као статистички значајан се издвојио допринос коришћења феминистичког приступа на промене ставова према насиљу. Остали фактори за које је претпостављено да могу утицати на ефикасност третмана, као што су начин упућивања на третман, дужина искуства психотерапеута, временско трајање и додатни индивидуални рад, у овој студији нису се показали као значајни предиктори испитиваних ефеката третмана. Пети део резултата се односи на сарадњу служби за спровођење Психосоцијалног програма са другим организацијама и институцијама које су задужене за превенцију и заштиту од насиља у партнерским односима. Ови налази указују да спровођење ове услуге није препознато на системском нивоу јер сервиси за спровођење Психосоцијалног програма сарађују само процедурално сарађују са одређеним службама и то углавном са центрима за социјални рад и основним јавним тужилаштвом (ОЈТ).

У ДИСКУСИЈИ су објашњени добијени налази о заустављеним облицима насиља факторима који су у највећој мери допринели постигнутим променама и о сарадњи служби за спровођење ових програма са другим организацијама у заједници. Дискусија налаза је повезивана са другим истраживањима у овој области. Посебан је нагласак у дискусији стављен на интерпретацију одржаних психичких форми насиља (упркос престанку физичког насиља), обзиром на озбиљност њихових последица и да оно представља основу за све остале облике насиља. Ови резултати су објашњени самим начином упућивања учесника у третман тако и теоријско методолошком заснованошћу програма. Највећи број починилаца насиља укључен је у Психосоцијални програм по налогу основног јавног тужилаштва и центара за социјални рад. Предузимање одређених санкција у случају напуштања програма или поновљеног насиља код учесника ствара одређену врсту притиска која у значајној мери утиче на њихово остајање у третману и развијање мотивације за успостављање одређених промена. Теоријско методолошка заснованост програма се односи на његову доминантну оријентисан на психолошко-едукативну структуру и когнитивно-бихејвиоралне компоненте. Умереност програма ка

индивидуално психолошким карактеристикама учесника и то пре свега њиховим ирационалним уверењима која доприносе настанку насилничког понашања, утиче пре свега на учење нових вештина и промене у понашању што је за последицу имало заустављање физичких форми насиља. Посебан је нагласак стављен на висок процената не промењених ставова о неједнаком односу моћи у партнтерским односима који подржавају доминацију мушкараца над женама. Уколико се ови специфични ставови не промене, за очекивати је да се психичке форме насиља одржавају и буду погодно тло за наставак и одржавање других форми насиља.

У ЗАКЉУЧНИМ РАЗМАТРАЊИМА докторске дисертације кандидаткиња је сумирала резултате у односу на постављене хипотезе, истакла значај заустављених форми насилничког понашања и формулисала конкретне препоруке за унапређивање праксе у извођењу Психосоцијалног програма и предуслова за његово спровођење. Закључци су засновани на теоријској анализи и критичком посматрању комплексности феномена насиља у партнерским односима кроз међуповезаност различитих индивидуално психолошких, интерперсоналних релација и социо културних фактора који доприносе настанку и одржавању насилничког понашања код учесника Психосоцијалног програма. Већа ефикасност у заустављању различитих форми насилничког понашања захтева синхорнизовано деловање на различите факторе који доприносе његовом настајању и одржавању како би се ефикасно зауставиле све његове форме. Већа ефикасност у заустављању различитих форми насилничког понашања се може обезбедити преко веће заступљености системског и феминистичког приступа које би требало комбиновати са терапеутским интервенцијама когнитивно бихејвиороалног модела. На тај начин би се у самом програму у већој мери утицало и на различите социјалне релације које увећавању прилике за насилне ситуације као и на ставове који се формирају и под утицајем културних норми и вредности. Такође, указано је на неопходност интегрисања ових програма у координисани одговор заједнице на насиље у породици. Њихова реализација треба да буде у блиској сарадњи са сервисима за подршку жртвама насиља, полицијом, правосуђем, службама за спровођење условних осуда, службама за заштиту деце и др. Посебан значај ове студије је у конципираним препорукама за унапређење овог програма у виду конкретних смерница за праксу водитеља Психосоцијалног програма. Такође,

налази ове студије могу да допринесу промовисању савремених приступа у проналажењу најбољих решења за превенцију, сузбијање и заштиту од насиља у породици.

5. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

6.

На основу резултата истраживања докторска дисертација Вера Деспотовић доприноси развоју теоријско-емпиријске науке у:

- Сагледавању комплексности феномена насиља у партнерским односима и његовој вишеструкој одређености;
- Испитивању и компарирању различитих теоријских приступа којим би се обухватили различити фактори који доприносе испољавању и одржавању насилничког понашања- индивидуални, релацијски и друштвени
- Откривању кључних фактора који омогућавају већу ефикасност Психосоцијалног програма
- Указивању на неопходност спровођења програма са починиоцима насиља на системском нивоу и његовој интегрисаности у координисани одговор заједнице на насиље у породици.
- Конципирању препорука у виду конкретних смерница које се могу користити за унапређивање праксе у извођењу Психосоцијалног програма
- Изради препорука за унапређивање предуслова за ефикасно спровођење Психосоцијалног програма.

Резултати истраживања генерално потврђују наведене хипотезе. Резултати истраживања указују да је након завршетка Психосоцијалног програма физичко насиље заустављено код скоро свих испитаника, што представља значајан резултат и генерално указује на ефикасност третмана. На основу анализе промена у испољавању психичког насиља пре и после третмана истраживање је показало да су у високом проценту одржани неки његови варијетети. По проценама водитеља Психосоцијалног програма и наводима

партнерки починиоца програма, упркос заустављеним физичким формама насиља, и даље су биле одржане неке форме психичког насиља као шт су нпр: обезвређивање, игнорисање, окривљавање, потцењивање и сл. Прецизнијим анализама успостављених промена након завшетка Психосоцијалног програма, добијени налази указују да је у највећој мери дошло до промене понашања, а у најмање су се променили вредносни судови о насиљу и родним улогама и односима у породици. Посебне хипотезе које говоре о повезаности и утицају поједних фактора на ефекте третмана су делимично потврђене. У том смислу као значајни фактори који утичу на ефикасност третмана су одређени социо-демографски, индивидуални психолошки, породични и ситуациони фактори који указују да се као значајни предиктори издвајају радни статус, подршка партнерке и степен образовања. Такође, у групи фактора који се односе на терапијске поступке, као статистички значајан се издвојио допринос коришћења феминистичког приступа на промене ставова према насиљу. Остали фактори за које је претпостављено да могу утицати на ефикасност третмана, као што су начин упућивања на третман, дужина искуства психотерапеута, временско трајање и додатни индивидуални рад, у овој студији нису се показали као значајни предиктори испитиваних ефеката третману.

Значајно је указати и на резултате који се односе на сарадњу служби за спровођење Психосоцијалног програма са другим ораганизацијама и институцијама које су задужене за превенцију и заштиту од насиља у партнерским односима. Ови налази указују да спровођење ове услуге није препознато на системском нивоу јер сервиси за спровођење Психосоцијалног програма сарађују са одређеним службама и то углавном са центрима за социјални рад и основним јавним тужилаштвом (ОЈТ), међутим она је углавном формална и заснована на испуњавању процедура које се односе на упућивање и извештавање по завршетку- третмана. У спровођењу овог програма недостаје сарадња са кључним институцијама које могу да утичу на спречавање понављања насиља а то су кривично-правосудни систем, службе за надгледање условног ослобођења и полиција и службе за подршку жртвама.

Посебан значај добијених резултата у овом истраживању је у могућности унапређења Психосоцијалног програма обзиром да су дате конкретне смернице за праксу. Налази указују да примена појединих поступака који произилазе из одређених теоријских постулата могу ефикасније утицати на заустављање психичких облика насилничког

понашања. Идентификовани су различити теоријски приступи (који су у основи Психосоцијалног програма са починиоцима насиља у партнерским односима) чија примена делују на одређене факторе који доприносе настанку и одржавању насилничког понашања. Анализа ове повезаности указују на слабију ефикасност програма који је више оријентисан на психолошко-едукативну структуру и когнитивно-бихејвиорални модел обзиром да код учесника третмана у значајној мери доводи до заустављања физичких облика насиља, али да се и у великом проценту одржавају психолошке форме насиља. Рад је понудио конкретне препоруке за усавршавање метода (преко развијања теоријске основе која ће обухватати и психолошку и културну димензију насиља) који могу да доведу до обухватног заустављања физичких и психичких облика насилничког понашања. За увођење одживих промена и заустављања психичких форми насиља, неопходно је терапеутске интервенције когнитивно-бихејвиоралног модела уклопи у политичко одређење насиља које подразумева укључивање концепта моћи и родну димензију у раду са мушкарцима починиоцима насиља. На овај начин би се обухватили и релацијски и друштвени фактори који доводе до настанка и одржавања насилничког понашања. Тиме би се досадашњем раду на преиспитивању индивидуалних уверења и ригидних образаца мишљења (који могу у конфликтним ситуацијама допринети испољавању насилничког понашања) пришло и кроз друге приступе и додатно фокусирао и на преиспитивање ставова, очекивања и осећања која прате насилничко и контрорлишуће понашање. На тај начин би се у већој мери обухватиле и вредности које се тичу права, једнакости и односа међу половима и преиспитивање културних стандарда мушкости који оспоравају осећање немоћи које често представља окидач за насилни инцидент. Теоријско методолошки приступи који могу да укључе родно разумевање насиља, обухвате рад на културолошким ставовима и одговорност починиоца за насилничко понашање су системски и феминистички који су у веома малој мери заступљени у Психосоцијалном програму. Препорука је да се садржај програма прошири овим приступима који би се комбиновали са терапеутским интервенцијама когнитивно бихејвиоралног модела. Резултати добијени у овом истраживању упоређени су са резултатима програма Алтернатив тил Волд (АТВ) из Норвешке, који је заснован на феминистичкој перспективи, и који показује већу ефикасност у заустављању психолошких облика насиља.

7. ЗАКЉУЧАК

Докторски рад кандидаткиње Вере Деспотовић под називом „Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима“ представља значајан допринос у критичком посматрању комплексности феномена насиља у партнерским односима кроз међуповезаност различитих индивидуално психолошких, интерперсоналних релација и социо културних фактора који доприносе настанку и одржавању овог феномена. Посебан значај ове студије је у могућности да добијени налази допринесу унапређењу овог програма у виду конкретних смерница за праксу водитеља Психосоцијалног програма. Такође, налази ове студије могу да допринесу промовисању савремених приступа у проналажењу најбољих решења за превенцију, сузбијање и заштиту од насиља у породици.

Имајући у виду све претходно речено у виду, Комисија сматра да је докторски рад Вере Деспотовић „Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима“ урађен у складу са одобреном пријавом: да је одговарајућег обима, да је оригинално и самостално научно дело, да је предмет рада актуелан, а резултати истраживања конструктивно аргументовани, као и да дисертација доприноси унапређењу научног приступа изучавању предмета истраживања.

На основу изнетих оцена и коментара, Комисија предлаже Наставно-научном већу Факултета политички наука Универзитета у Београду да прихвати реферат о завршеној докторској дисертацији Вере Деспотовић под називом „Анализа ефикасности психосоцијалног програма за починиоце насиља у партнерским односима“, јер сматра да је рад подобан за јавну одбрану, као и да одреди комисију пред којом ће се обавити одбрана.

У Београду,

КОМИСИЈА:

20. 11. 2017. године

проф. др Невенка Жегарац

проф. др Јасна Хрнчић

доц. др Јасна Вељковић

проф др Невена Чаловска Херцог

проф. др Тамара Џамоња Игњатовић, ментор